

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 323.22

DOI: 10.33663/1563-3349-2022-92-142

С. В. БАЛАН

ЕВОЛЮЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

На основі узагальнення українського досвіду нормативно-правового закріплення засад державної політики протидії дезінформації визначаються основні вади, що перешкоджають розробці й імплементації ефективної політики нейтралізації зовнішніх шкідливих інформаційних впливів, спрямованих на обмеження національного інформаційного суверенітету України. Прослідковано еволюцію підходів до концептуалізації поняття «інформаційна безпека» як складової національної безпеки та сформульовано проблеми, вирішення яких дозволить забезпечити інституціоналізацію державної політики протидії дезінформації та гарантуватиме необхідний рівень стійкості суспільства та держави до інформаційної агресії з боку сторонніх акторів.

Ключові слова: протидія дезінформації, інформаційна безпека, зовнішні інформаційні впливи, стратегічний наратив, національний інформаційний суверенітет.

Balan Sergii. Evolution of normative and legal principles of the state policy of combating disinformation in Ukraine

The article, based on the generalization of the Ukrainian experience of the normative and legal consolidation of the foundations of the state policy of combating disinformation, determines the main defects that prevent the development and implementation of an effective policy of neutralizing external

harmful informational influences aimed at limiting the national informational sovereignty of Ukraine. It traces the evolution of approaches to the conceptualization of the concept of "information security" as a component of national security, and formulates problems, which, when solved, will allow to ensure the institutionalization of the state policy of combating disinformation and guarantee the necessary level of social and state resilience to informational aggression by outside actors.

Key words: *countering disinformation, information security, external information influences, strategic narrative, national information sovereignty.*

За час, що минув з початку російської агресії в Україні, термін «дезінформація» впевнено закріпився не лише в офіційному слововжитку, а й на рівні побутового спілкування українських громадян. Дезінформація, як і боротьба з нею, стала буденним явищем та фактором, на який потрібно постійно зважати при отриманні або передачі будь-якої інформації незалежно від джерела її походження, щоб не стати елементом добре спланованої інформаційної атаки.

Політичні принципи, цілі, гасла, елементи передвиборчих програм та уявлення про політику, які визначають світогляд та *modus operandi* індивідуальних та колективних політичних акторів, зрештою знаходять своє відображення у писаних джерелах права – нормативно-правових актах різного ієрархічного рівня та сфери регулювання суспільно-політичних відносин.

Дослідженням інструментів забезпечення інформаційної безпеки України займалися, зокрема, В. Горбатенко, Н. Грицяк, В. Гурковський, І. Кресіна, В. Марков, В. Остроухов, Г. Почепцов, О. Радченко, Ю. Рубан, В. Степанов, О. Стойко, О. Тихомиров та ін. До предмета аналізу згаданих дослідників входять поняття «інформаційна безпека», «інформаційне суспільство», «інформаційна війна», «інформаційна політика» тощо. Однак можна констатувати, що тема формування стійкості держави до зовнішніх інформаційних впливів далеко не вичерпана і потребує подальших теоретичних досліджень та формулювання практично орієнтованих висновків та узагальнень.

Метою даної статті є узагальнення вітчизняного політико-правового досвіду формування державної інформаційної політики в частині протидії дезінформації. До завдань статті належать: аналіз бази керівних нормативно-правових актів, що визначають засади

державної політики протидії дезінформації; виявлення основних вад, які перешкодили формуванню ефективної моделі протидії зовнішнім інформаційним впливам в Україні; систематизація понятійного апарату та основних засобів, які закріплювалися в державних стратегічних документах для захисту національного інформаційного суверенітету.

Відповідно до положень статті 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. А стаття 34 проголошує, що кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Водночас здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки. Тож згідно з конституцією свобода слова в Україні не є абсолютною, а на цілком законних підставах може бути обмеженою. Відповідно конфлікт між свободою слова і протидією дезінформації є неunikним. І про це свідчить, зокрема, досвід ЄС, який після повномасштабного вторгнення військ РФ в Україну, застосував режим санкцій до російського медіахолдингу «Russia Today» та інформаційної агенції «Спутнік» [1], що стало підставою для звинувачень у порушенні інститутами ЄС основоположних демократичних принципів та громадянських свобод з боку прихильників ліберальної ідеології [2].

Одним з найважливіших документів, що регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони й захисту інформації є Закон України «Про інформацію», ухвалений ще у 1992 році.

Основна увага органів державної влади у 90-х роках була прикута до питання свободи слова. Та й тут, на думку учасників парламентських слухань, які відбулися у квітні 1997 року, досягнення були малопомітні. Законодавча база тривалий час залишалася недостатньою, суперечливою і вимагала подальшого вдосконалення.

Робота над розробкою і ухваленням нормативно-правових актів, що регулюють порядок забезпечення національної безпеки, була досить повільною. Достатньо згадати, що Закон України «Про

основи національної безпеки» був ухвалений лише у 2003 році. В ньому на законодавчому рівні вперше було закріплено термін «національна безпека», який визначався як «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам» у низці сфер, зокрема «забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки» [3]. Згідно із законом об'єктом національної безпеки поряд з конституційними правами і свободами людини і громадянина проголошувалося інформаційне середовище. Стаття 8 Закону містила перелік напрямів державної політики з питань національної безпеки в інформаційній сфері, до яких було, зокрема, віднесено забезпечення інформаційного суверенітету України та вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України.

У січні 2007 року було прийнято Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», однією зі стратегічних цілей якого є «покращення стану інформаційної безпеки в умовах використання новітніх ІКТ». Закон передбачає, що національна політика розвитку інформаційного суспільства в Україні ґрунтується на засадах забезпечення інформаційної безпеки. Остання, в свою чергу, визначається як «стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації» [4]. Враховуючи нинішні реалії, очевидно, що закріплене в Законі визначення «інформаційна безпека», як і згадані загрози, зокрема «негативний інформаційний вплив», мають досить високий рівень абстрактності.

У липні 2009 року Президент України затвердив Доктрину інформаційної безпеки України на виконання рішення РНБОУ від 21 березня 2008 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України». Доктрина стала першим документом нормативно-правового характеру в незалежній Україні,

в якому об'єктом регулювання виступала інформаційна безпека як складова національної безпеки. Навіть попри те, що доктрина за своєю суттю є актом, в якому містяться норми-цінності і норми-принципи, на підставі яких у подальшому мають ухвалюватися документи нижчого рівня, що визначають цілі, зміст та критерії оцінки державних політик, затвердження такого указу Президентом стало кроком вперед на шляху формування комплексної державної інформаційної політики.

У Доктрині в редакції 2009 року зафіксовано, що інформаційний простір стає ареною протистояння національних інтересів держав. У цьому просторі держави мають можливість завдавати шкоди безпеці одна одній без застосування воєнної сили за допомогою негативних інформаційних впливів [5]. У документі зазначалося, що інформаційна складова стає одним із найважливіших елементів забезпечення національної безпеки, а інформаційні простір, ресурси, інфраструктура й технології впливають на темпи розвитку держави. Слушною є згадка про те, що інформаційна безпека має подвійну природу. З одного боку, вона є самостійною сферою національної безпеки, а з іншого – іманентною іншим сферам, наприклад, економічній, енергетичній, продовольчій тощо.

У червні 2012 року указом Президента оновлено редакцію Стратегії національної безпеки України. Нова стратегія віднесла питання інформаційної безпеки до ключових завдань політики національної безпеки у внутрішній сфері, зокрема: стимулювання впровадження новітніх інформаційних технологій і виробництва конкурентоспроможного національного інформаційного продукту; забезпечення безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем державного рівня; гармонізація технічних стандартів із відповідними стандартами держав – членів ЄС; створення національної системи кібербезпеки.

На зміну згаданій Стратегії у травні 2015 року Президент України своїм указом затвердив нову Стратегію національної безпеки України, реалізувати яку планувалося до 2020 року. Документом було актуалізовано перелік загроз національній безпеці України крізь призму російської збройної агресії в Криму і на сході держави. Російська загроза, роль і небезпека якої тривалий час применшувалася або замовчувалася, перейшла з категорії «потенційна» у «реальна». У зв'язку з цим Президент наголосив на необхідності

створення нової системи забезпечення національної безпеки України. Однією з основних цілей Стратегії визначено мінімізацію загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України [6].

Цілком закономірно, що першими серед загроз національній безпеці України згадуються агресивні дії Росії, які проявляються, зокрема, у формі інформаційно-психологічної війни, приниження української мови і культури, фальшування української історії, формування альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу. Окремо у Стратегії виділяються загрози інформаційній безпеці: ведення інформаційної війни проти України та відсутність цілісної комунікативної політики держави, недостатній рівень медіа-культури суспільства. Проте у Стратегії відсутнє визначення поняття «інформаційна війна», відтак його трактування органами державної влади має довільний характер.

Варто звернути увагу на позитивний момент: питання забезпечення кібербезпеки і безпеки інформаційних ресурсів винесено в законі окремим підпунктом, що свідчить про усвідомлення необхідності розділення інформації як комунікації та інформації як набору даних, і відповідно необхідності застосувати різні механізми захисту інформації в обох проявах.

У лютому 2017 року Президент України своїм указом ввів у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України», яка також ухвалювалася у відповідь на російську воєнну агресію в Україні. В ній стверджувалося, що розпочата Росією проти України гібридна війна із застосуванням, зокрема, інформаційних технологій впливу на свідомість громадян зробила інформаційну сферу основним майданчиком протистояння. Доктрина впровадила в офіційний обіг низку нових термінів, як-от: «стратегічні комунікації», «урядові комунікації», «кризові комунікації», «стратегічний наратив» тощо.

У червні 2018 року було прийнято Закон України «Про національну безпеку України», в якому було дано дещо скорочене, порівняно з попереднім, визначення національної безпеки як захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [7].

Нову редакцію Стратегії національної безпеки України своїм указом затвердив Президент України В. Зеленський 14 вересня 2020 року. Вона базується на засадах стримування (унеможливлення збройної агресії проти України через розвиток секторів оборони і безпеки), стійкості (адаптації до змін безпекового середовища та мінімізації зовнішніх і внутрішніх вразливостей), взаємодії (розвитку стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, прагматичне співробітництво з усіма іншими на основі національних інтересів України) [8].

Загалом слід відзначити, що Стратегія національної безпеки України в редакції 2020 року досить повно відображає комплекс ризиків і загроз національному суверенітету та містить адекватний перелік цілей державних політик та напрямів зовнішньо- і внутрішньополітичного спектра на виконання Стратегії. Позитивом цієї Стратегії є також те, що у ній міститься закритий перелік документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації.

15 жовтня 2021 року Президент України ввів в дію рішення РНБО «Про Стратегію інформаційної безпеки України». Метою Стратегії є посилення спроможностей держави у забезпеченні інформаційної безпеки її інформаційного простору, підтримки інформаційними засобами та заходами соціальної та політичної стабільності, оборони держави, захисту державного суверенітету, територіальної цілісності України, демократичного конституційного ладу, забезпечення прав та свобод кожного громадянина [9].

Значна частина цілей, що містяться у Стратегії, повністю або в дещо трансформованому вигляді перемістилася з Доктрини 2017 року. Зміст та юридична мова Стратегії інформаційної безпеки України в редакції 2021 року мають ознаки подібності з аналогічними елементами Доктрини інформаційної безпеки 2017 року.

16 лютого 2022 року Президент України ухвалив ще один програмно-політичний керівний документ у сфері національної безпеки – Стратегію забезпечення державної безпеки [10]. В ній дається визначення інформаційної безпеки як стану захищеності національних інтересів людини, суспільства і держави в інформаційній сфері, за якого унеможливлено завдання шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; витік державної таємниці та

службової інформації; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації, у тому числі шляхом проведення іноземними спецслужбами, окремими організаціями, групами, особами спеціальних інформаційних операцій та деструктивних інформаційних впливів, а також забезпечується своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам та національній безпеці України.

Можемо зробити висновок, що від моменту здобуття незалежності державна інформаційна політика в Україні формувалася, виходячи з необхідності першочергового гарантування свободи слова, і меншою мірою орієнтувалася на ризики для інформаційної безпеки громадян, суспільства та держави. Попри постійне існування загроз національній безпеці України, зокрема інформаційних, з боку Російської Федерації від самого моменту розпаду СРСР та проголошення незалежності України для нормативно-правової концептуалізації поняття «національна безпека» знадобилося понад десять років. І майже чверть століття – для внесення до переліку загроз інформаційно-психологічної війни та дезінформації.

На рівні нормативно-правової концептуалізації термін «інформаційна безпека» почав активно наповнюватися змістом лише з початком російської агресії у 2014 році. Термін «дезінформація» взагалі офіційно на нормативному рівні з'явився лише в Стратегії інформаційної безпеки 2021 року, але не отримав офіційного визначення. Більше того, ототожнення у тексті згаданої Стратегії терміна «дезінформація» і поняття неправдивої інформації суттєво розмиває його первинний зміст. Ігнорування умислу при аналізі дезінформації позбавляє цей термін кваліфікуючої ознаки, на підставі якої вона класифікується, наприклад, у ЄС і Великій Британії. Адже очевидно, що не вся неправдива інформація є власне дезінформацією і потребує посиленних заходів реагування. Як наслідок, втрачається можливість уніфікувати українське законодавство з європейським і застосовувати вироблені на Заході протоколи реагування та протидії дезінформації. Така недалекоглядність не сприяє пошуку ефективних механізмів протидії зовнішньому деструктивному впливу.

Як видно з хронології появи нормативно-правових актів у сфері інформаційної безпеки, питанням формування інформаційної політики та розробці системи протидії дезінформації приділялося недостатньо уваги аж до останнього часу. Проте навіть попри відсутність поспіху щодо концептуалізації складових державної політики у цій сфері нормативно-правова база у галузі є масивною. Як зазначалося в посланні Президента до парламенту, лише законів України, які регулюють суспільні інформаційні відносини, нараховувалося на той момент понад 260 [11]. Показовою для оцінки ефективності зусиль держави також є кількість та номенклатура досліджених документів, що може свідчити про брак системності, комплексності та дотримання ієрархії під час ухвалення нормативно-правових актів.

Попри таку кількість прийнятих за роки незалежності нормативно-правових актів інформаційна сфера й досі залишається позбавленою цілісної системи регулювання, побудованою за єдиною логікою формування та з чітко встановленою взаємною підпорядкованістю різних видів документів.

За такої кількості актів галузевого законодавства постає необхідність їх повноцінної систематизації, в процесі якої має бути максимально скорочена кількість джерел права і окремих норм, які втратили свою актуальність. Як зазначає А. Баровська, необхідність такого підходу викликана: по-перше, ієрархічною моделлю законодавства, що закріплена в Конституції, по-друге, етапністю управлінського процесу з формування та реалізації державних політик, що передбачає низку послідовних дій, по-третє, засадничим принципом функціонування демократичної держави, що визначає послідовність регулювання суспільних відносин (національні цінності – національні інтереси – національні цілі) й обумовлює необхідність ухвалення стратегічних і концептуальних політичних документів; по-четверте, вимогою щодо узгодження змісту державних політик та планованих результатів із національними цінностями [12].

Той факт, що сам термін «дезінформація» був уперше вжитий в документі рівня указу Президента лише в 2021 році, та без відповідного визначення, свідчить про те, що Україна все ще перебуває на початковому етапі формування підходів до управління інформаційною безпекою та протидії дезінформації і має докласти чималих зусиль з напрацювання нормативно-правової бази у цій сфері.

1. NOTE: The implementation of EU sanctions against RT and Sputnik. European Audiovisual Observatory. Strasbourg, 2022. URL: <https://rm.coe.int/note-rt-sputnik/1680a5dd5d>. 2. Voorhoof D. EU silences Russian state media: a step in the wrong direction. URL: <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/publications/eu-silences-russian-state-media-a-step-in-the-wrong-direction/>. 3. Про основи національної безпеки України: Закон України (втратив чинність). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. С. 351. 4. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#top>. 5. Доктрина інформаційної безпеки України (втратила чинність), затверджена Указом Президента України від 8 липня 2009 року №514/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514/2009#top>. 6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України №287/2015. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070>. 7. Про національну безпеку України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>. 8. Стратегія національної безпеки України «БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ – БЕЗПЕКА КРАЇНИ», затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>. 9. Стратегія інформаційної безпеки, затверджена Указом Президента України №685/2021 від 15 жовтня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n7>. 10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки: Указ Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text>. 11. Експертна доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до Послання Президента України В. Януковича до Українського народу «Україна XXI століття. Стратегія реформ і суспільної консолідації». С. 67. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2010-12/ukr.pdf>. 12. Баровська А.В. Оптимізація структури керівних документів державної політики (на прикладі інформаційної сфери). Київ: НІСД, 2011. С. 33. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-12/keryv_dok-305a5.pdf.

References

1. NOTE: The implementation of EU sanctions against RT and Sputnik. European Audiovisual Observatory. Strasbourg, 2022. URL: <https://rm.coe.int/note-rt-sputnik/1680a5dd5d>. 2. Voorhoof D. EU silences Russian state media: a step in the wrong direction. URL: <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/publications/eu-silences-russian-state-media-a-step-in-the-wrong-direction/>. 3. Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy. *Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. № 39. С. 351. 4. Pro Osnovni zasady rozvytku informatsiynogo suspilstva v Ukrainy na 2007-2015 roky: Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#top>. 5. Doktryna informatsiinoi bezpeky Ukrainy, zatverdzhena Ukazom Prezzydenta Ukrainy vid

8 lypnia 2009 roku № 514/2009 // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514/2009#top>. **6.** Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony vid 6 travnia 2015 roku «Pro Strategiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy»: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 287/2015. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070>. **7.** Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>. **8.** Strategiiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy «Bezpeka liudyny – bezpeka krainy», zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 14 veresnuia 2020 roku № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>. **9.** Strategiiia informatsiinoi bezpeky, zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrainy №685/2021 vid 15 zhovtnia 2021 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n7>. **10.** Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony vid 30 grudnia 2021 roku «Pro Strategiiu zabezpechennia derzhavnoi bezpeky» Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 16 liutogo 2022 roku № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text>. **11.** Ekspertna dopovid Natsionalnogo institute strategichnyh doslidzhen do Poslannia Prezydenta Ukrainy V.Yanukovycha do Ukrainского narodu «Ukraina XXI stollittia. Strategiiia reform i suspilnoi konsolidatsii». – S. 67. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2010-12/ukr.pdf>. **12.** Barovska A.V. Optyimizatsiia struktury kerivnyh dokumentiv derzhavnoi polityky (na prykladi informatsiinoi sfery). Kyiv: NISD, 2011. S. 33. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-12/keryv_dok-305a5.pdf.

Balan Sergii. Evolution of normative and legal principles of the state policy of combating disinformation in Ukraine

The article, based on the generalization of the Ukrainian experience of the normative and legal consolidation of the foundations of the state policy of combating disinformation, determines the main defects that prevent the development and implementation of an effective policy of neutralizing external harmful informational influences aimed at limiting the national informational sovereignty of Ukraine. It traces the evolution of approaches to the conceptualization of the concept of “information security” as a component of national security, and formulates problems, which, when solved, will allow to ensure the institutionalization of the state policy of combating disinformation and guarantee the necessary level of social and state resilience to informational aggression by outside actors.

The publication describes the place that information security occupies in the system of views, goals and values of the top state leadership of Ukraine, responsible for the formation and implementation of state policies in the field of national security. It raises the issue of selection of the conceptual approaches to ensuring national security considering the cultural and historical context in which society and the state exist. It also establishes a connection between the level of regulation of the conceptual foundations of state policy in the field of countering disinformation and the effectiveness of the respective state policies.

The author describes a dilemma between freedom of speech, as one of the key principles of modern democratic society, and public security, as a basic element of the system of human needs. In addition, attention is focused on the dual nature of the concept of information security: on the one hand, as an independent component of national security, and on the other – as an integral element of sectoral policies (e. g., energy, economic, food, etc.).

Key words: countering disinformation, information security, external information influences, strategic narrative, national information sovereignty.